

ВСТУПНА ДОПОВІДЬ

Костицький М.В.,

доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
академік НАПрН України, заслужений
юрист України

ПРО СТАН І ЗАВДАННЯ ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ЯК НАУКИ І ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1. Юридична психологія як теорія і практика за останню четверть століття інтенсивно розвивається в Україні. Цей процес пов'язаний з традиціями розвитку юридичної психології впродовж півтора століття в українських вищих навчальних закладах, зокрема в Харківському, Київському, Одеському, Львівському університетах, Харківському психоневрологічному інституті, інститутах і лабораторіях по вивченню злочинності і злочинців в Харкові, Києві, Одесі.

Останні пів століття все чіткіше проявляється соціальне замовлення на розробку теорії юридичної психології та прикладного, практичного застосування добутків цієї науки спочатку в кримінологічних цілях, пізніше для експертного забезпечення судочинства і слідчої практики, а в останній час все більше для профвідбору і профпідбору, профадаптації фахівців з юридичних спеціальностей, зокрема правоохоронців.

З жalem можна констатувати, що у класичних університетах юридична психологія, як навчальна дисципліна стала другорядною або зовсім не викладається. В спеціалізованих юридичних вишах юридична психологія виконує допоміжну функцію - в першу чергу для забезпечення криміналістичної підготовки студентів.

На психологічних факультетах юридична психологія викладається теж як другорядна дисципліна, хіба що на цих факультетах є спеціалізація з юридичної (судової) психології.

З другого боку за змістом те, що на психологічних факультетах називається „юридичною психологією" є по суті коктейлем із загальної, вікової та патопсихології адаптованим до сфери правоохорони чи правозастосування.

Дещо інша картина з юридичною психологією у вишах системи МВС, СБУ, Державної прикордонної служби. Завдяки працям вчених із цих відомств розробляються не лише такі підсистеми юридичної

психології як „судова психологія“, „психологія судового слідства“, „психологія прокурорської діяльності“, „психологія оперативно-розшукової діяльності“, „психологія управління в правоохоронних органах“, але й теоретичні і методологічні проблеми юридичної психології.

Показовим є розвиток на стику юридичної і військової психології нової дисципліни - „військово-юридична психологія“.

Слід відмітити, що у вишах МВС і на юридичних, і на психологічних спеціальностях загальнопсихологічна підготовка курсантів і слухачів краша, ніж в класичних університетах. Навіть майбутнім юристам курси чи спецкурси з юридичної психології читаються практично впродовж всього навчання: при підготовці бакалаврів, магістрів та ад'юнктів їм даються знання з загальної педагогічної соціальної і особливо з юридичної психології. Психологи які готуються в цих вишах отримують загальні знання з юриспруденції та правоохоронної діяльності та досить глибокі знання з юридичної психології та похідних від неї дисциплін.

2. Сучасні соціальні події в Україні поставили завдання розвитку нового напрямку на стику політології, політичної, соціальної і юридичної психології - психології політико-правових досліджень. Попри певну диференційованість в наукових класифікаціях вказані науки є надзвичайно близькі тій сфері яку охоплює практична юриспруденція.

На рівні філософії і теорії права різновидами юридичної діяльності є не лише правозастосування і правоохорона, але й правотворчість. Якщо юридична психологія в останню четверть століття в більшій або меншій мірі досліджувала перші два види діяльності, то третій залишався поза увагою фахівців з цієї галузі науки. Мали місце окремі спроби заторкнутися психологією правотворчості філософами, соціологами, політологами, але, зрештою, право - це предмет юриспруденції. І не досить мати лише бажання чи потребу дослідити правотворчість. Необхідно мати високу інтегративну підготовку на стику правознавства і психології щоб досліджувати проблему психології правотворчості. Правотворчість - це не тільки, і, може, не стільки юридична проблема як її трактують фахівці з конституційного права та теорії права. На нашу думку, це психологічна проблема. Потреба в праві, його видозміні, раціоналізації, оновленні спочатку повинна усвідомитися на рівні індивідуальної і соціальної психології. Пізніше через соціальне замовлення ця потреба передається юристам які мають надати їй юридичної форми у вигляді проекту закону чи підзаконного акту.

Передують усвідомленню потреби в нормі права на рівні психології економічні, культурологічні, технологічні, етичні і релігійні і ін. фактори які і „запускають" процес правотворчості.

При вторинній ролі юристів у законотворенні в попередню епоху сьогодні вони претендують не тільки на першу, а, можливо й на монопольну роль (хоча, напевно, більшість юристів, особливо, практиків різниці між право творенням і законотворенням не бачать і не розуміють!?).

Ілюстрацією можуть служити виступи в мас-медіа постійних „конституційних реформаторів", які працювали і в Конституційній Раді ініційованій президентом Віктором Ющенком, і в Конституційній Асамблеї, ініційованій президентом Віктором Януковичем. Сьогодні ці люди знову виступають за конституційну реформу наввипередки навіть не дочекавшись нового президента - чергового замовника нової Конституції (нової редакції).

3. Надзвичайно важливим є такий напрям юридичної психології як профвідбір на правоохоронні професії та психологічне забезпечення цієї діяльності.

Ще в середині 80-х років ХХ ст. я писав про потребу в створенні психологічної служби в правоохоронних органах, зокрема в МВС. В середині 90-х років ідея психологічної служби була підтримана керівництвом МВС та частково реалізована. Однак, постійні зміни (майже десять разів) керівництва відомства прихід на вищі шаблі в МВС людей, які або не мали професійної підготовки і не встигли адаптуватися в системі, або людей не тільки з вузькою підготовкою в рамках системи, але й з „вузьким" мисленням призвів до майже повної ліквідації психологічної служби, використання психологів не за фахом, до закриття психологічних факультетів в закладах МВС.

Револьюційні події і Майдан показали повну помилковість таких дій. Самозрозуміло, що слід повернутися до відродження психологічних служб в правоохоронних органах, до підготовки фахівців-психологів саме для цих систем.

Це та інші завдання сьогодні здатна вирішувати юридична психологія і як наука, і як практична діяльність.